

UDK: 519635.1+371

Mahliyo DEHQONOVA,

Farg'ona davlat universiteti boshlang'ich ta'lim uslubiyoti kafedrası o'qituvchisi

E-mail: mahliyo1993@gmail.com.

Pedagogika fanlari doktori, professor O'. Asqarova taqrizi asosida

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING PEDAGOGIK LOYIHALASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Аннотация

Ushbu maqolada davlat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi bo'lgan ta'lim mazmunida pedagogik loyihalash metodikasini samarali qo'llash orqali ta'lim samaradorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi va talabalarda loyihalash faoliyatini shakllantirishga bo'lgan qiziqish haqida fikrlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim mazmuni, pedagogik loyihalash, ta'lim samaradorligi, pedagogik hamkorlik, ko'nikmalarni o'zlashtirish, shaxsning shakllanishi.

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОЕКТНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В данной статье особое внимание уделяется обеспечению эффективности образования посредством эффективного использования методологии педагогического проектирования в содержании образования, которая является движущей силой развития государства. Выделены мысли о заинтересованности в формировании проектной деятельности школьников и студентов в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: Содержание образования, педагогический дизайн, эффективность обучения, педагогическое сотрудничество, овладение навыками, формирование личности.

DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL DESIGN COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY TEACHERS

Annotation

This article pays special attention to ensuring the effectiveness of education through the effective use of pedagogical design methodology in the content of education, which is the driving force for the development of the state. Thoughts about interest in the formation of project activities of schoolchildren and students in the modern educational process are highlighted.

Key words: Content of education, pedagogical design, teaching effectiveness, pedagogical cooperation, mastery of skills, personality formation.

Kirish. Mamlakatimiz va xorij olimlari shaxsning turli fan asoslaridan mavjud nazariy bilimlarni mukammal egallashidan ko'ra, ularni amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmalarini o'zlashtirishning afzalligini ta'kidlashmoqda. Shu bois, o'tmish mutafakkirlari ijodida pedagogik loyihalash (bevosita atama ishlatilmagan bo'lsa ham) bejizga o'qituvchining yetukligi sifatida qaralmagan. Jumladan, Beruniy, Forobiy, Kaykovus, Yusuf Xos Hojib, M.Koshg'ariy, A.Navoiylar ta'lim-tarbiya jarayonini reja asosida amalga oshirish g'oyasi ilgari surilgan [5]. Yuqoridagi fikrlar buyuk ajdodlarimizning komil o'quvchi shaxsining shakllanishi va rivojlanishida pedagogik loyihalashning nechog'li ahamiyatli ekanligiga urg'u berganligidan dalolat beradi. Buyuk mutafakkirlarning mazkur fikrlari pedagogik loyihalash masalasi qadimdan jahon pedagogikasida dolzarb masala bo'lib kelganidan dalolat beradi. Biz pedagogik jarayonni jamiyat taraqqiyoti bilan hamqadam rivojlantirib, boyitib kelgan buyuk ajdodlarning vorislarimiz. O'qituvchilarni pedagogik loyihalashning mavjud imkoniyatlaridan ta'lim jarayonida maqsadga muvofiq foydalana olishga o'rgatish maktab ta'limi oldida turgan mas'uliyatli vazifalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang'ich ta'lim jarayonida mazkur muammo o'quvchilarni mustaqil faoliyatga yo'llash, mantiqiy tafakkurini o'stirish usuli sifatida e'tirof etiladi. Shu bois ta'lim jarayonida pedagogik loyihalash va ularni tashkil etish metodikasi bo'yicha ko'pgina ishlar amalga oshirilgan.

O'.Tolipov, B.S.Abdullayeva, N.M.Muslimov, M.Barakayev, D.Yunusova, M.E.Jumayev, E.E.Jumayev kabi pedagoglarning izlanishlarida pedagogik loyihalashga didaktikaning asosiy konsepsiyalaridan biri sifatida qaraladi.

M.Barakayev, D.Yunusovalar pedagogik loyihalashni metod sifatida talqin qiladi. O'.Tolipov, B.S.Abdullayeva, N.M.Muslimov, M.E.Jumayevlar pedagogik loyihalash o'quv faoliyatining shakli; E.S.Polat, N.YU.Paxomova, D.B.Elkoninlar o'quvchilarning mustaqil bilish faoliyatining vositasi sifatida ko'rsatadilar.

A.M.Matyushkin, M.I.Maxmutov, M.N.Skatkin, V.Okon kabi taniqli olimlar ishlab chiqqan pedagogik loyihalash faoliyatini shakllantirish konsepsiyasida pedagogik loyihalashga shaxsning bilish faolligini oshiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Manbalarining nazariy tahlili pedagogik loyihalashga uch xil qarash mavjudligini ko'rsatdi. Ya'ni pedagogik loyihalash ta'lim metodi, o'quv faoliyatini tashkil etish shakli, o'quvchi-talabalarning bilish faolligini oshiruvchi vosita sifatida talqin etilgan. Shunga ko'ra, umumiy o'rta ta'lim tizimidagi pedagogik loyihalashning asosiy belgilari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

-talabalarning berilgan topshiriqlarni bajarishlarida, o'z ishlarini rejalashtirishi, mustaqil ijodiy bajargan ishlarining natijasini baholay bilishi;

-talabalarning topshiriqni bajarish usullarini to'g'ri tanlashi va amalda tatbiq eta bilishi;

-bilishga qiziqish uyg'otilishi, talabalarni mustaqil intellektual faoliyatga undovchi muammoli vaziyatlar yaratilishi;

-talabalarining mustaqil ijodiy faolligini namoyon qilishi.

Pedagogik loyihalash talabalarining bilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qilishi tufayli boshlang'ich sinflarning matematika ta'limida keng ko'lamda qo'llashni taqozo etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematika fani o'quv materiallarini tahlil qilish, mustaqil fikrlash, egallangan bilimlarni ko'nikma va malakaga aylantirish, o'z-o'zini boshqarishga o'rgatishda pedagogik loyihalash muhim o'rin tutadi.

Pedagogik loyihalash faoliyatini yetarli darajada o'zlashtirmagan talaba kasbiy faoliyatida tabiiy ravishda muayyan qinichiliklarga uchrashi tayin. Talabalarlarning ta'lim jarayonidagi pedagogik loyihalash faoliyati o'quv-biluv vazifalarini bajarishga yo'naltiriladi. Pedagogik loyihalash, bir tomondan, ta'lim vositasi sifatida o'zida bir qancha topshiriqlarni mujassamlashtirsa, boshqa tomondan bilish faoliyatiga yo'naltirilgan amaliy vazifalarni ifodalaydi, o'quv-biluv faoliyatida o'ziga xos qiziqishni yuzaga keltiradi. Boshlang'ich sinflarning matematika ta'limi jarayonida o'quvchilarning muayyan darajada bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishlariga, nutq va tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan.

Pedagogik loyihalarni didaktik maqsadi, mazmuni va murakkablik darajasi hamda ijodiy yondashilishiga ko'ra quyidagicha tasniflash mumkin:

Loyihada ko'zda tutilgan faoliyatning ustunligiga ko'ra: tadqiqot xarakteridagi loyihalar; ijodiy xarakterdagi loyihalar; rolli loyihalar; amaliy xarakterdagi loyihalar; izlanish va mo'ljall olishga mo'ljallangan loyihalar.

Loyihalarning predmeti va mazmuniga ko'ra: bir fan so'asini qamrab olgan loyihalar; fanlararo izlanishni talab etadigan loyihalar.

Loyihalar xarakteriga ko'ra: aniq natija olishga mo'ljallangan loyihalar; ko'p yo'nalisli natija olishga mo'ljallangan loyihalar.

Loyihada ishtirok etadigan qatnashchilar soniga ko'ra: yakka tartibdagi loyihalar; ikki o'quvchiga mo'ljallangan loyihalar; o'quvchilarning kichik guruhlarida ishlashiga mo'ljallangan loyihalar.

Loyiha ko'lamiga ko'ra: bir sinf o'quvchilariga mo'ljallangan loyihalar; maktab o'quvchilariga mo'ljallangan loyihalar; shahar miqyosida xal etilishi mo'ljallangan loyihalar; mamlakat miqyosida xal etilishi mo'ljallangan loyihalar; dunyo miqyosida xal etilishiga mo'ljallangan loyihalar.

Loyiha muddatiga ko'ra: qisqa muddatga mo'ljallangan loyihalar; uzoq muddatga mo'ljallangan loyihalarga ajratiladi. Ta'limga loyihalash metodining kirib kelishi XIX asrga borib taqaladi, aynan shu davrda AQSHda bu usuldan qishloq ho'jaligi ishchilarini o'qitishda keng foydalanilgan. J.Dyui esa XX asr boshlarida loyihalash metodini o'quvchilarning qiziqishlaridan kelib chiqib ularni yo'naltirishga asoslangan pragmatik pedagogika ta'limotiga tatbiq qilgan. 1918-yilda Kolumbiya universiteti qoshidagi pedagogika kolleji o'qituvchisi Vilyam Kilpatrik loyihalash metodining mohiyatiga bag'ishlab "Loyihalash metodi" nomli maqolani chop qildirdi. Muallifning keyingi maqolalarida ushbu atama quyidagicha talqin qilinadi: "Loyiha" atamasi faoliyatning har bir imkoniyatini, tajriba jarayonining bog'liqligini anglatishi zarur. Bunda maqsad ichki omil sifatida:

- faoliyatning maqsadini anglatadi, tajribaga ega bo'lish jarayonini boshqaradi;

- shaxsning o'z faoliyatini va ichki qobiliyatini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

1905-yilda rus pedagogi S.T.Shatskiy o'qitish tizimida loyihalash metodini qo'llashga harakat qildi. Keyinchalik, 20-yillarda maktablarda loyihalash metodi asosiy metod sifatida o'quv jarayoniga keng tatbiq qilina boshlandi, biroq 1931-yilda bu metod yordamida umumta'lim fanlarini o'quvchilarga chuqur o'rgatishning to'la imkoni yo'q degan xulosaga kelindi va an'anaviy ta'limga qaytildi. Loyihalash metodi uzluksizlikni ta'minlay olmagan va puxta o'ylanmagan metod sifatida tanqidga uchradi va yaqin davrgacha ta'lim jarayonida qo'llanilmasdan keldi. XX asr boshlarigacha bu metoddan kasb-hunar maktablarida foydalanilgan xolos.

Ushbu ta'lim metodi tahlili quyidagi natijalarni ko'rsatadi:

- yosh avlodni mustaqil hayotga tayyorlash va malaka-ko'nikmalarni hosil

qilishga zamin bo'ladi;

- o'quvchilarni mehnat faoliyatiga tayyorlashning bir shaklidir;

- ta'lim berishda amaliyot va nazariya uyg'unligi vositasidir;

- mustaqil ravishda o'z ustida ishlash orqali mavjud bilimlarni mustahkamlash va yangilarini puxtalashning asosiy negizidir;

- o'qituvchi tomonidan maxsus ishlab chiqilgan va o'quvchi tomonidan mustaqil bajariladigan harakatlar majmuasidir;

- pedagogik texnologiyadir.

Rus olimlari Ingrid Bem va Yens Shnayder loyihalash faoliyati o'quvchilarni ma'lum bir ta'lim olish davrida (o'quv yili yoki yarim yillik) bilim olish va kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etishning usuli deb hisoblaydilar. Loyihalash faoliyati o'quvchilarni ma'lum bir ta'lim olish davrida (o'quv yili yoki yarim yillik) bilim olish va kasbga yo'naltirish ishlarini tashkil etishning eng maqbul usulidir.[2] Loyiha metodining mohiyati bu holatda o'quvchilarni mustaqil ishlashga yo'naltirish orqali bilim olishga qiziqishlarini shakllantirishga, ularning oldiga aniq maqsad va muammolarni qo'yish va ularning yechimini topish orqali yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishdan iboratdir. YE.S.Polat, M.YU.Buxarina, M.V.Moiseeva, A.YE.Petrovlar "Ta'lim tizimidagi yangi pedagogik va axborot texnologiyalari" kitobida loyiha metodiga to'laroq ta'rif keltirishgan. Ularning fikricha loyiha metodi tushunchasi ostida aniq yechimga ega bo'lgan muammoni keng ko'lamda tahlil etishning didaktik maqsadi yotadi. [1] V.V.Guzeva esa loyiha metodini bugungi kunda maktab bitiruvchisining o'z bilimlarini oshirgan holda ijtimoiy muhitga faol aralashuvini ta'minlaydigan, pedagogik texnologiyalar qatoriga kiritish mumkinligini ta'kidlaydi.[2]

Pedagogik psixologiya nuqtai nazaridan loyiha metodining ta'rifini N.A.Barikova quyidagicha keltiradi: "Loyiha metodi ta'limning shaxsga yo'naltirilgan usuli bo'lib, o'quvchilarning mustaqil bilim olish orqali muammolarni yechish va amaliy xulosaga kelishiga yordam beradi". [3]

Ta'lim loyihalarini tasniflash masalalari YE.S.Polatning ilmiy izlanishlarida izchil o'rganilganini alohida ta'kidlash lozim. Muallif loyihalash metodining bir qancha asosiy va o'ziga xos belgilariga urg'u beradi:

- faoliyat turiga qarab izlanishga, tahlil qilishga, ijodkorlikka, rolli o'yinlarga, amaliy mashg'ulotlarga asoslangan loyihalarni ko'rsatish mumkin;

-mazmuniga ko'ra-monoloyihalar (bir fan doirasidagi), fanlararo loyihalar;

- tashkiliy xususiyatiga ko'ra-bevosita yoki yashirin;

- aloqalar xususiyatiga ko'ra-maktab, sinf, shahar, mintaqa, mamlakat, xalqaro miqyosdagi loyihalar tarzida xarakterlanadi.

Tahlil va natijalar. Loyiha metodidan foydalangan holda turli faoliyat turlariga to'xtalib o'tamiz. YE.S.Polat

loyiha metodi yordamida ishni tashkil qilishning ma'ruza, seminar mashg'uloti, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar, loyihani himoyalash, kurs ishi loyihalari kabi shakllarini alohida ajratib ko'rsatadi [2]. O'qitish tizimini faollashtirish maqsadida pedagogika amaliyotida jamoaviy loyiha metodidan foydalanish mumkin. Ushbu masalalar CH.Mayers va T.V.Jonsning ilmiy izlanishlarida o'z aksini topgan. I.Bem va Y.Shnayderlarning fikricha natijaga erishish jarayonida qaysi fan yoki sohada bo'lishidan qat'iy nazar o'quvchi mustaqil faoliyat yuritishi orqali biror "mahsulot" ga ega bo'lsa va uning mehnati natijalaridan boshqalar ham foydalana olsalar maqsadga erishgan bo'lamiz. Bu yerda "mahsulot" deganda o'quvchida o'qish jarayonida hosil bo'ladigan barcha ko'nikmalar nazarda tutiladi. Bilim, malaka, ko'nikma, g'oya, amaliy xulosalar, shu bilan birga ma'naviy qadriyatlar, insoniy hislatlarni ham shu guruhga kiritishimiz mumkin. A.V.Xutorskiy ta'kidlashicha o'quvchining bilimini o'sishi uni ichki va tashqi o'qish faoliyati natijasida yuz beradi [4]. Ichki omillarga o'quvchining o'z ustida ishlashi, zarur bilimlarni egallashga intilishi jarayoni kiritilsa, tashqi omillarga o'quvchining loyiha jarayonida ishtirok etishi va shu orqali egallagan bilimlari nazarda tutiladi.

Loyiha ta'limining asosiy xususiyatlari:

-tajribadan xulosa chiqarishga o'rganish;

-aniq muammoni hal etishning yo'llarini topishni o'rganish;

-o'z bilimlarini umumlashtirishni o'rganish, o'z-o'zini o'qitish, ta'lim olishning shaxsiy usul va vositalariga ega bo'lish, izlash, ma'lumotlar bazasidan foydalanish;

-atrofdagilar fikrini o'rganish;

-mutaxassislardan maslahat olish;

-ma'lumot yig'ish, hujjatlar bilan ishlashni o'rganish va ularni tasniflash, o'ylash, axborotga tanqidiy yondoshish;

Sodir bo'lgan va bo'layotgan voqealarni bir-biriga bog'lash, qiyinchiliklar va o'ziga nisbatan ishonchsizlikni yengib o'tish, munozaralarda o'z fikrini bayon qila olish, siyosiy va iqtisodiy muhitning dolzarbligiga baho berish inson salomatligi va atrof muhit bilan bog'lik har xil illatlar, odatlarga baho bera olish, hamkorlik qilish, jamoada ishlash va muloqot qila olish, qarorlar qabul qilish, kelishmovchiliklarni bartaraf qilish, murosaga kelish, shartnomalarni ishlab chiqish va bajarish, intellektual mulkni himoya qila olish, ishga kirishish, loyihaga qo'shilish, zarur sharoitda mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va liderlik pozitsiyasini egallash, jamoaga o'z xissasini qo'shish, hamjihatlikni ko'rsata olish, ishni tashkil qila olish, hisoblash

asboblardan foydalana olish, mahsulot va texnologiyalarni taqdimotini o'tkazish, moslashish Axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalana olish, tezkor o'zgarishlar oldida moslashuvchanlik qobiliyatlarini ko'rsata olish, mashaqqatlar oldida mustahkam irodali ekanini ko'rsata olish, yangi qarorlarni topa olish.

O'quvchida loyiha ta'limining bu kabi xususiyatlarini shakllantirishda bilim, tafakkur bilan birgalikda qobiliyat ham katta o'rin tutadi. Bu xislatlar mushtarakligida ko'zlangan maqsadga erishish oson kechadi. J.Raven o'zining tadqiqot va izlanishlarida maktabning asosiy vazifasi-o'quvchilarning qobiliyati va bilimdonligini yuzaga chiqarish va rivojlantirishga ko'maklashishdan iboratligini ta'kidlaydi.

O'quvchi qobiliyatli bo'lishi uchun mukammal bilim berilishi kerak. O'qitish orqali erishilgan bilim, tajriba, qadriyatlar, qiziqishlar yig'indisi o'quvchining qobiliyatli, iqtidorli bo'lib, zamon talablariga javob bera oladigan shaxs bo'lib shakllanishida namoyon bo'ladi.

Qobiliyat-ma'lum sohada samarali qarorlar qabul qilish imkonini beruvchi bilimlar yig'indisi bo'lib, biror faoliyat bilan shug'ullanishning eng maqbul ko'rinishi hisoblanadi. Iqtidorli, qobiliyatli o'quvchi tanqidiy mushohada yurita olish xususiyatiga ega bo'lish bilan bir qatorda, fikrlar ichidan eng optimal va anig'ini tanlay olish ko'nikmasini egallagan bo'ladi.

Yuqoridagi fikrlar o'quvchi qobiliyati loyihaviy ta'limning asosiy xususiyatlaridan biri ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bir qarashda loyiha metodidan ko'zlangan maqsad ishning natijasi, yakuniy xulosaga erishishdek tuyuladi. Biroq masalaning ikkinchi tomoni ham borki, o'quvchi egallagan bilim va ko'nikmalari orqali o'z ustida ishlashi, ma'lumot yig'ishi, masalaning yechimini mustaqil tarzda izlashi va bilimlarini amalda qo'llay olish xususiyatlarning shakllanishi bilan ahamiyatli bo'lib, pedagogik samaradorlikning yaqqol ifodasi desak bo'ladi.

Yurtimizda har bir sohaga yangicha innovatsion yondashuvlar tatbiq qilinayotgan bir paytda yuqoridagi qarashlar, tushunchalar davlatimiz taraqqiyoti yo'lida o'z o'rniga ega. So'nggi yillarda bir qancha shahar va davlatlardagi ta'lim muassasalarining ijtimoiy muhim ahamiyatga ega kelajak mahsulotini loyihalash, veb-saytlar yaratish borasidagi hamkorlikdagi loyiha faoliyati katta samara berayotgani ko'zga tashlanmoqda. Ta'limda loyihalash faoliyatining samaradorligini to'laqonli anglagan holda yurtimizdagi umumta'lim maktablarida ham bu metoddan foydalanish ahamiyatga molikdir.

ADABIYOTLAR

1. Полат Е.И. Метод проектов [Электронный ресурс]. Режим доступа: [www. bgpu. ru/intel/representation/go13_04_0205.ppt](http://www.bgpu.ru/intel/representation/go13_04_0205.ppt). Загл. С экрана.
2. Перов В.И. Интеграция предприятий и формирование межотраслевого регионального кластера // Региональная экономика: теория и практика. 2008. №17.
3. Психологический словарь / под ред. В.П.Зинченко, Б.Г.Мещерякова. М.: Педагогика-Пресс, 1997. 440с.
4. Хуторской А.В. Современная дидактика. СПб: Питер, 2001. 534с.
5. Алишер Навоий. Лисонут тайр. Матни нашрга тайёрловчи Ваҳоб Раҳмон. –Т.: Фафур Фулом, 1991. –462 б.
6. Asqarova O., Usmonboyeva M., Raxmatova X., Ehsonova F., Asqarova F. Pedagogika. Izohli lug'at. "Navro'z" nashriyoti– Toshkent: 2014.
7. Qurbonov Sh, Seytxalilov E. Ta'lim sifatini boshqarish. /T.: «Turon-Iqbol», 2006. -592 b.
8. Shermuhhammadov B.Sh., Qurbonova B.Q., Maqsudov U.Q., Qo'chqarova M.A., Sidikova Z.M. Umumiy pedagogika. /Farg'ona: "Classic" nashriyoti-2022. –240 b.
9. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. – T.: O'qituvchi, 1996. – 93 b.
10. Тожиёв М., Алимов А.Я., Кучкаров Д.У. Педагогик технология таълим жараёнига татбиқи (Бошланғич таълимда математика ўқитиш методикаси фани дарсларининг лойиҳаси) –Тошкент. "Тафаккур" нашриёти. 2010, -148 б.
11. Bregman L. M., "Finding the common point of convex set by the method of successive projections"
12. Youla D., "Mathematical Theory of Image Restoration by the Method of Convex Projections", In: Image Recovery: Theory and Application (H. Stark (ed.), Academic Press, 1987).